

Nam cum servi in dominos insurgerent, et reges occiderent retratati cupidine, quas cedes non verisimile est patratas fuisse? quas seditiones non excitatas? Quae ergo superioribus versibus continentur, non ad ea tempora referenda esse existimo quando in Assyrios translati sunt; sed cum vastationem Israeliticam vellet propheta narrare, ea commemorat quae successu temporum in Israel acciderunt, nempe clades, seditiones, civilia bella, tam inter Israelitas quam adversus Judam. Quae omnia erant propter eorum peccata; quae quia non cessabant, neque ipse

CAPUT X.

1. Vae qui condunt leges iniquas; et scribentes injustitiam scripserunt.
2. Ut opprimerent in iudicio pauperes, et vim facerent causae humilium populi mei; ut essent viduae praeda eorum, et pupillos diriperent.
3. Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis? ad cuius confugietis auxilium? et ubi derelinquetis gloriam vestram.
4. Ne incurvemini sub vinculo, et cum interfectis cadatis? Super omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extensa.
5. Vae Assur: virga furoris mei, et baculus ipse est: in manu eorum indignatio mea.
6. Ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, et diripiat praedam, et ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum.
7. Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor ejus non ita existimabit; sed ad contentendum erit cor ejus, et ad intersecionem gentium non paucarum.
8. Dicit enim: Numquid non principes mei simul reges sunt?
9. Numquid non ut Charcamis, sic Calano: et ut Arphad, sic Emath? numquid non ut Damascus, sic Samaria?
10. Quomodo invenit manus mea regna idoli, sic et simulacra eorum de Jerusalem, et de Samaria.
11. Numquid non sicut feci Samariae, et idolis ejus, sic faciam Jerusalem et simulacris ejus?
12. Et erit, cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, et in Jerusalem, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus.
13. Dixit enim: In fortitudine manus meae feci, et in sapientia mei intellexi: et abstulsi terminos populorum, et principes eorum deprædatus sum, et detraxi quasi potens in sublimi residentes.
14. Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum; et sicut colliguntur ova, quae derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi: et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret.
15. Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? quomodo si elevetur virga contra elevatorem se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est.
16. Propter hoc mittet Dominator Dominus exer-

Dominus ab ira sua desistebat. Haec igitur omnia de vastatione quae regno Israelitarum accidit tempore regum intelligenda esse puto. Nam etsi ex captivitate Babylonica nonnulli redierunt, non amplius speciem regni habuerunt, neque adversum Judam belligerati sunt. At in fine dicitur quod Manasses et Ephraim in Judam consurgerent. Sed quia peccata eorum eadem fuerunt cum peccatis Judaeorum seu regni Jude, utrosque eadem peccata involvit: propterea dicitur in fine, adhuc manum Domini extensam esse.

CHAPITRE X.

1. Malheur à ceux qui établissent des lois d'iniquité, et qui font des ordonnances injustes.
2. Pour opprimer les pauvres dans le jugement, pour accabler l'innocence des plus faibles de mon peuple par la violence, pour dévorer la veuve comme leur proie, et pour mettre au pillage le bien des pupilles.
3. Que ferez-vous au jour où Dieu vous visitera, au jour de l'affliction qui viendra de loin? A qui aurez-vous recours? et où laisserez-vous votre gloire.
4. Pour n'être point accablés sous le poids des chaînes, pour ne pas tomber avec ceux qui ont péri? Après tous ces maux, sa fureur n'est point encore apaisée, et son bras est toujours levé.
5. Malheur à Assur, C'est lui qui est la verge et le bâton de ma fureur; j'ai rendu sa main l'instrument de ma colère.
6. Je l'envoierai à une nation perfide, et je lui commanderai d'aller contre un peuple que je regarde dans ma fureur, afin qu'il en remporte les dépouilles, qu'il le mette au pillage, et qu'il le foule aux pieds, comme la boue qui est dans les rues.
7. Mais Assur n'aura pas ce sentiment; il ne sera pas dans cette pensée, et son cœur ne respirera que les ravages et la destruction de plusieurs peuples;
8. Car il dira: Les princes qui me servent ne sont-ils pas autant de rois?
9. Ne me suis-je pas assujéti Calane comme Charcamis, Emath comme Arphad, Samarie comme Damas?
10. Comme mon bras a détruit les royaumes qui adorent les idoles, ainsi j'emporterai les statues qu'on adore dans Jérusalem et dans Samarie.
11. Qui m'empêchera de traiter Jérusalem avec les idoles qu'elle révère, comme j'ai traité Samarie avec ses idoles?
12. Mais lorsque le Seigneur aura accompli toutes ses œuvres sur la montagne de Sion et dans Jérusalem, je visiterai cette fierté du cœur insolent du roi d'Assur, et cette gloire de ses yeux altiers.
13. Car il a dit en lui-même: J'ai tout fait par la force de mon bras, et c'est ma propre sagesse qui m'a éclairé. J'ai enlevé les bornes des peuples; j'ai pillé les trésors de leurs princes; et, comme un conquérant, j'ai arraché les rois de leurs trônes.
14. Les peuples les plus redoutables ont été pour moi comme un nid de petits oiseaux qui s'est trouvé sous ma main; j'ai réuni sous ma puissance tous les peuples de la terre comme on ramasse des œufs abandonnés, et il ne s'est trouvé personne qui osât seulement remuer l'aile, ou ouvrir la bouche, ou jeter le moindre cri.
15. La cognée se glorifie-t-elle contre celui qui s'en sert? La scie se souleve-t-elle contre la main qui l'emploie? C'est comme si la verge s'élevait contre celui qui la lève, et si le bâton se glorifiait, quoique ce ne soit que du bois.
16. C'est pour cela que le Dominateur, le Seigneur

- citum in pinguibus ejus tenuitatem; et subito gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis.
17. Et erit lumen Israel in igne, et Sanctus ejus in flamma; et succendet, et devorabitur spina ejus et vepres in die unâ.
 18. Et gloria saltus ejus, et carneli ejus, ab animâ usque ad carnem consumetur, et erit terrore profugus.
 19. Et reliquiae ligni saltus ejus prae paucitate numerabuntur, et puer scribet eos.
 20. Et erit in die illâ: non adjiciet residuum Israel, et hi qui fugerint de domo Jacob, innitit super eo qui percussit eos, sed innitetur super Dominum Sanctum Israel in veritate.
 21. Reliquiae convertentur, reliquiae, inquam, Jacob, ad Deum fortem.
 22. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiae convertentur ex eo: consummatio abbreviata inundabit justitiam.
 23. Consummationem enim et abbreviationem Dominus Deus exercitum faciet in medio omnis terra.
 24. Propter hoc, haec dicit Dominus Deus exercituum: Noli timere, populus meus, habitator Sion, ab Assur: in virgâ percutiet te; et baculum suum levabit super te in viâ Egypti.
 25. Adhuc enim paululum modicumque, et consummabitur indignatio et furor meus super seculum eorum.
 26. Et suscitabit super eum Dominus exercitum flagellum, juxta plagam Madian in petra Oreb, et virgam suam super mare, et levabit eam in viâ Egypti.
 27. Et erit in die illâ: auferetur onus ejus de humero tuo, et jugum ejus de collo tuo, et computrescet jugum à facie olei.
 28. Veniet in Aiath, transibit in Magron; apud Machmas commendabit vasa sua.
 29. Transierant cursim: Gaba sedes nostra: obstupuit Rama, Gabaath Saülis fugit.
 30. Hiinni voce tuâ, filia Gallim: attende Laisa, pauperena Anathoth.
 31. Migravit Medemena: habitores Gabim, confortamini.
 32. Adhuc dies est, ut in Nobe steterit: agitabit manum suam super montem filiae Sion, collem Jerusalem.
 33. Ecce Dominator Dominus exercitum confringet lagunculam in terrore, et excelsi staturâ succidentur, et sublimes humiliabuntur.
 34. Et subvertentur condensa saltus ferro; et Libanus cum excelsis cadet.
- Vers. 4. — Vult, ni fallor, propheta his primis versibus explicare præcipuam causam illius vastationis populi Israelitici quæ per Assyrios contigit, nempe injustitiam, et oppressionem pauperum et cæterorum qui humano favore aut viribus destituuntur. Neque

des armées fera sécher de maigrir les forts d'Assurie; et sous sa victoire, il se formera un feu qui les consumera.

17. La lumière d'Israël sera le feu, et le Saint d'Israël sera la flamme qui embrasera et dévorera en un même jour les épines et les ronces d'Assur.

18. La gloire de ses forêts et de ses champs délicieux sera consumée depuis l'âme jusqu'au corps; il prendra la fuite dans la frayeur dont il sera saisi.

19. Et il restera si peu de grands arbres de sa forêt, qu'on les compterait sans peine, et qu'un enfant en ferait le dénombrement.

20. En ce temps-là, ceux qui seront restés d'Israël, et ceux de la maison de Jacob qui auront échappé, ne s'appuieront plus sur celui qui les frappait; mais ils s'appuieront sincèrement sur le Seigneur, le Saint d'Israël.

21. Les restes se convertiront; les restes, dis-je, de Jacob, se convertiront au Dieu fort.

22. Car quand votre peuple, ô Israël, serait aussi nombreux que sont les sables de la mer, un petit reste seulement se convertirait, et la justice se répandra comme une inondation d'eau, sur ce peu qui en sera resté;

23. Car le Seigneur Dieu des armées fera un grand retranchement au milieu de toute la terre, et il réduira son peuple à un petit nombre;

24. C'est pourquoi voici ce que dit le Seigneur Dieu des armées: Mon peuple, qui habitez en Sion, ne craignez point Assur; il vous frappera avec sa verge, et il lèvera le bâton sur vous dans le chemin de l'Égypte.

25. Mais encore un peu, encore un moment, et je vais punir leurs crimes dans toute l'étendue de mon indignation et de ma fureur.

26. En effet, le Seigneur des armées lèvera sa main sur lui pour le frapper, comme il frappa autrefois Madian à la pierre d'Oreb, et il lèvera sa verge dans le chemin de l'Égypte comme il la leva sur la mer.

27. En ce temps-là, on vous ôtera le fardeau d'Assur, qui vous chargeait les épaules, et son joug qui vous accablait le cou; et ce joug sera réduit en poudre devant la face de l'onction.

28. Il viendra à Aiath; il passera par Magron: il laissera son bagage à Machmas.

29. Ils passeront rapidement; ils camperont à Gaba; Rama sera dans l'épouvante; Gabaath de Saül prendra la fuite.

30. Fille de Galim, faites retentir votre voix; qu'elle se fasse entendre jusqu'à Laisa, et jusqu'à la faible ville d'Anathoth.

31. Médemena a déjà abandonné ses murailles; vous, habitants de Gabim, prenez courage.

32. Il ne lui faut plus qu'un jour pour être à Nobe; il menacera de la main la montagne de Sion et la colline de Jérusalem.

33. Mais le Dominateur, le Seigneur des armées va briser ce petit vase par son bras terrible; ceux qui étaient les plus hauts seront coupés, et les grands seront humiliés.

34. Les forêts les plus épaisses seront abattues par le fer, et le Liban tombera avec ses cèdres élevés.

COMMENTARIUM.

alia frequentior causa est eversio regnorum. Væ qui convolvit. Cakak Hebraeis proprie est constituere formam alicujus rei, imprimere imaginem seu effigiem; et hanc dubie Hebraeis idem est quod Graecis

ἰσχυρίζομαι. Hinc cōkēk participium et nomen ejusdem

significationis *mecekekim* part. secundae, qui constituit formam aliquam et constituit normam vitandi. Sed de hac voce et loco Gen. 49. Vide infra 53: *Jehova iudez noster, Jehova legifer*. LEGES INIQUAS. Nomen *aven* est ad verbo *avah*, quod Hebraeus est *affectavit, desideravit, concepit*; et accipitur nomen hoc plerumque in malum, diciturque de affectu illo pravo et naturali vi quâ quispiam alteri dolorem et vim infert, aut ipse afficitur. Psal. 6: *Discedite à me, operarii violentiae*. Ad quae verba alludens Dominus, Matth. 7, de illis ea videtur interpretari qui *per nomen Domini prophetaverunt, demonia eiecerunt*, etc., id est, de pseudopropheta et ipsorum traditionibus. Interpres Matth. dixit *ἀνομίαν*, Lucas *ἀδικίαν*. Coniungiturque saepe nomen hoc cum nomine *amal*, ut hoc loco vides. Num. 25 dicitur: *Non vidi violentiam in Jacob, neque laborem in Israel*. Ex quo loco deinde omnes prophetae hanc phrasim sumentes (est enim Moses fons omnium prophetarum) ad impietatem, id est, impiam doctrinam, et idololatricam seu superstitionem, transulerunt; vel etiam ad oppressionem imocentium, quos impij ex innatâ illâ vi dolore afficiunt et laborare faciunt. Possimus ergo hanc *statuta* interpretari vel de legibus politicis quas ferebant principes et magistratus ad propriam ipsorum utilitatem summâ cum pauperum injuriâ, ut mox sequitur; vel de interpretationibus et additionibus impiis quas addebant ad divinam legem, perversè illam interpretantes, cujusmodi erat illa tempore Christi circa præceptum de honorandis parentibus.

VERS. 2. — UT OPPRIMERENT, etc. Verbum *natah* in tertiâ activum est, *inclinare, declinare*, etc.; nomen autem *medin, tribunal* significat, ut apparet ex Judic. 5: *Qui vehimini asinabus albis, sedentes super tribunali*; sic enim vertendus est locus: quod non malè reddidit Vulg.: *Sedetis super iudicium*. Unde et pro ipso iudicio videtur hic accipiendum. *Inclinare autem iudicium seu sententiam pauperum seu exhaustorum* est torquere iudicium, et facere ut causâ cadant. Sensum Vulgatus reddidisse contentus fuit. Est ergo nomen deductum à verbo *dun, vel din*. Sunt tamen quibus videtur esse præpositio, q. d.: *Ad declinandum à iudicio exhaustos, ne illis jus diceretur*; nam *din iudicium* est: sed priori sententiæ libentius accedo. Quid si *medin* sit à verbo *malad, et mensuram* significet, pro *medon*? et vertendum sit *ad inclinandam mensuram exhaustorum*? quo tropo significat injurias quas patiebantur pauperes in emptionibus et venditionibus et rerum commutationibus. Nam alibi *inæqualia pondera et mensuras iniquas* objicit. Unde illud: *Quâ mensurâ mensi fueritis, remetetur vobis*. *Inclinare ergo mensuram* est inæqualiter jus dicere divitiibus ac pauperibus; quod mox versu sequenti explicare videtur. Nec reprobanda est hæc interpretatio. PAUPERES. Ego *exhaustos* soleo vertere, ut propriam significationem vocis Hebraeae retineremus. Est enim *dal* exhaustum esse, extractum seu attenuatum esse exhauriendo. Indè nomen *dal, exhaustus facultatibus* seu viribus, *attenuatus, tenuis fortunæ homo*: et

opponitur nomini *aschir*. Et vim faciunt, etc. Ego Hebraismum retinui, ad rapiendum iudicium. Est phrasim Hebraeis familiaris, quâ etiam vulgò utimur. *Rapuerunt iudicium seu iustitiam*, id est, vi abstulerunt jus, non juxta jus et æquum pauperes iudicarentur. *flucillium*. Sicut Hebraeis pauperes ab exhaustis facultatibus, *dalim*, ita ab oppressionem seu humilitatem dicitur animi, vel potius quod eis nemo subveniat, neque juxta votum quidquam eis respondeat, ut jam superius annotavi. *UT ESSENT, etc.* Quasi hæc tendant illa statuta ut liberè simul et specie aliquâ aut religionis aut justitiæ possint jus eripere pauperibus, pupillis ac viduis. Ad legislatores omni affectu vacuos esse oportebat, quasi republicæ leges conderent in quâ non essent victuri.

VERS. 5. — VISITATIONIS. Quid verbum usitatissimum *phokad* significat Hebraei aut ignorat aut non satis exprimunt. Accipitur autem nunc in bonam nunc in malam partem; nec uno verbo Latino commodè semper reddi potest: est enim nunc gratiæ et beneficii, nunc iræ seu pene. Itaque puto idem esse quò Latinis rationem habere, *sumere, intrare, ducere rationes*, et similia. Redditur igitur commodè nunc verbo *visitandi*, nunc *requirendi*, nunc *recensendi*, quæ affinia sunt. Nam qui *visitat*, ille *requirit*; et qui *requirit*, ille *recenset*, et ejus rei curam habet; et contra qui *recenset*, is *requirit*; et qui *requirit*, is *visitat*. Estque semper superioris erga inferiores. Nomen ergo *phokadah*, quod hic habetur, est *visitatio, inspectio, requisitio, officium inspectionis, munus episcopi, officium demandatum, prefectura, delegatio*. Vide infra cap. 60. Et CALAMITATIS, etc. Hebr., et *tempestatis à longinquo venit*. Deest relativum, quod sæpius omittunt. Est autem Hebraea phrasim, quâ etiam nos Lusitani utimur: *Quid facietis tempestati*? id est: Quomodò vos geretis adveniente tempestate, vel quando ingruerit tempestas? Tempestates autem quæ è longinquo adveniunt impetuosiores sunt. Hic versus omnino significat: *Immitibus*, et qui affectus humanitatis exuerunt, *imminere iudicium absque misericordiâ*. Nam qui alii in rebus peccaverunt, si misericordes in fratres fuerint, habent quod faciant in die visitationis et tempestatis: habent enim placatum iudicem. Nam quæ indigentibus dederunt, Christo Domino dederunt. Et pauperes ipsi sunt patroni, qui tandem eos in eterna tabernacula recipiunt. Interim vero *elemosyna orat apud Deum*, ut loquitur Scriptura. Habere enim quod faciant, est non carere remedio. An *curus auxilium*; vel *pro auxilio*; hic interdum est usus literæ *tamed*: *leecerah, pro auxilio*; non est enim qui crudelibus subveniat. Ubi *RELINQUITIS GLORIAM VESTRAM*? Nomen *kabad* non tam hic *gloriam quam gloriosos ipsos principes et magistratus* significat, qui plerumque evadere solent ex prælio, et ad loca tuta naturâ et arte munita confugere, aut etiam auxilia ab amicis regionis petere, quibus amissam provinciam rursus recipiant: quando autem ipsi quoque principes in potestatem hostium veniunt, actum est de regno. In superioribus non semel ita accipi hoc nomen vidisti,

et sæpius aliis. Quæ sequuntur, hoc confirmant.

VERS. 4. — NE INCURVEMINI; *cara, curvavit*, scilicet *crura*. Et hoc differt à verbo *ischethakaveh*, quod *prosterne se in terram corpore et facie* significat. Quæ hæc superioribus distinguit, sensum afferunt nimis violentum. Ego Vulg. secutus *bilethi pro ne accipietis*. Quò, inquit, *se proripient principes tui, ne sub victo*, id est, *sub victis*, aut potius *pro victis*, *currentur*, et *pro interfectis*, id est, tanquam interfecti cadant? Is enim usus est interdum vocis *וּמַרְדֵּי אֲשֶׁר* collectivè accipi videtur Psal. 79, et alibi. Significat ergo principes aut interficiendos aut inter captivos abducendos.

VERS. 5. — Væ. (וַי) hoc loco compellantis esse videtur. O *Assur, ipsa es virga iræ meæ, et baculus*; quod exponens ait, *in manu eorum* (scilicet *Assyriorum*) *est furor meus*; id est: O Assyrii, vos estis ministri iræ et furoris mei (1).

VERS. 6. — FALLACEM. Vocat Hebraei *hypocritam* hoc nomine *caneph*, à verbo quod significat *aliam speciem pro se ferre quam antea habuit, aut quam habere debuit*. Nam et Latini tectum hominem appellant et *obscurum*: cui opponitur *apertus, candidus, sincerus*. Latini nunc verbo *contaminandi*, nunc verbo *polluendi* verterunt, et nomen ipsum nomine *hypocrite*: ut vel hinc videas illos esse propriè *contaminatos et infectos* qui fieti sunt, illaque speciem sanctitatis fictitiam esse in oculis Domini insignem *contaminationem*. Quod genus hominum describens Paulus ait: *Speciem virtutis habentes, virtutem autem ejus abnegantes*. POPULUM FURORIS MEI, vel *ardoris*. Vocat autem *populum furoris sui*, in quem furorem suum effunde, et tamen duriter tractare decreverat: ut videtur *וְאֵיךְ* illius populum peccata immutârunt, ut *עַל מַעַד* *privogentium suum et filium dilectum, et quas* *עַל מַעַד* vocare consuevisset, nunc *populum furoris sui* appellet. MANDABO. Similis constructio hujus *וְאֵיךְ* *israhah* st. Jer. 27.

VERS. 7. — NON SIC ARBITRARIET. De verbo *domch* vide supra 4, 9, quibus adde quòd juxta secundum modum significandi, quo significat *assimilare*, notet quoque *formare similitudinem in animo*, id est, quod quodmodò etiam est facere silere seu acquiescere, ut scilicet res rei consentiat. Ad *CONTERENDUM*, vel *ad abolendum*; nam id propriè significat verbum *schamad*. Latini nunc verbo *delendi*, nunc *dissipiandi*, nunc *disperdendi*, nunc *atrendi*, nunc *dissolvendi* reddiderunt. Verùm ubique verbo *abolendi* reddere aptè poteris. Ego, inquit, *illam misi ut tanquam*

(1) Væ ASSUR, etc. Vitringa, quem sequitur J. D. Michaelis, sic vertit: *Væ Assyrio, qui est virga mee iræ, et in quorum manu qui est baculus, est severitas mea*; sive, *baculus, qui est in manu eorum, est severitas mea*, hoc est, quidquid apud ipsos virtutum, et impetuum et potestatis est, quo usi fuerunt, in populo meo alligando et cedendo, nullum esset, nisi populus meus meam provocasset *severitatem*; ut adeo populus meus non ab Assyriis, sed *irâ et severitate meâ* percussus esse putandus sit. Regem Assyriæ, qui hic innuitur, non esse *Nebucadnezarem*, ut interpretes nonnulli voluerunt, sed *Sennacheribum*, patet ex vers. 9, 11. (Rosenmuller.)

virgâ punirent populum in quem iratus sum; ille verò neque se à me missum cogitabit, neque leviter affligere, sed funditus perdere in animo habebit. GENTIUM NON PAUCARUM. Sic ferè omnes reddiderunt *vocem meat*. Ego quia non memini in sing. *meat* sic accipi, cum negatione adjunctum verbo, adverbium esse creolo, id est, *non parum, omnino funditus*. Videtur enim quòd de populo tantum Israëliticum nomen loquatur propheta. Non tamen aliorum interpretationes damno.

VERS. 9. — PRINCIPES MEI. *Sar princeps* est; et si propriè accipitur, est qui *mensuratum habet aliquam gubernationem*. Non malè hoc loco *proceres* diceret. REGES SIMUL SUNT. *Proceres* mei in palatio meo, reges quoque sunt, ut *Rex regum* dici merito possim. Et ut Hebr., si non. Estque vel jurantis, vel affirmantis: *Dispereram, si non Hamath*, etc.; vel: *Videant, si non acciderit*, etc. Potentissime autem fuerunt illa civitates (1).

VERS. 10. — INVENT MANUS MEA REGNÂ. Id est: Potentia mea venit ad regna, ut ea apprehenderem et caperem sicut rem quampiam manu, neque eam poterunt effugere. Vel potius est phrasim Hebraeis peculiaris: *Inveni manus mea regna*; id est: regna venerunt in manum meam, et redacta sunt in meam potestatem; quemadmodum in Psal.: *Dextera tua invenit eos qui te oderant*. Regna autem *idoli* vocat quæ idola colebant. Sic ET SIMULACRA EORUM. Sic addidit Vulg. de suo. Mihi videtur *mem* esse comparationis, et isti duo versus conjungendi ad hunc modum: *Quemadmodum regna idolorum venerunt in potestatem meam; erant autem plura simulacra eorum quàm Jerusalem et Samaria: nomen, inquam, quemadmodum feci Samariorum, sic faciam Jerusalem?*

VERS. 11. — NOTANDUM autem quòd S. litteræ sapissime idola vocent nomine *atsabim*, eò quòd cultus eorum conscientibus multum doloris ac laboris afferat; nam verbum *atsab* est *discruciare animum, contristare, dolore afficere*. In his autem versibus satis manifestè apparet quàm facile homo divinas metas transgrediator, cùm tamen cæteræ creaturæ suis sint contentæ terminis. Commendat enim Scriptura obedientiam quam servant aquæ, quibus Deus arenam posuit pro metâ, ut in ea frangerentur tumentes fluctus. Unde quidam de elemento aque ex Davide cecinit,

..... resonantia plangit

Litora præscriptas metuens transcendere metas.

Voluntas quidem Domini erat quòd punirentur Israe-

(1) NUMQUID NON PRINCIPES MEI SIMUL REGES SUNT? Nonne et reges habeo instrumenta servitutis? sic postea Romani.

NUMQUID NON UT CHARCOMIS. *Cercusion* ad Euphratem, 2 Paralip. 33, 20.

SIC CALANO. *Mellius ut Calano*; id est, *Callinismus*. Aut potius ut *urbis Chalontidis*; cuius terra mentio apud Strabonem, Plinium, Dionysium Periegetam.

ET UT ARPHAD, ut *Aradus*. Vide 2 Reg. 18, 34.

SIC EMATH. *Rectius, ut Emath*. *Amathus* Syrie. 2 Reg. 17, 24.

NUMQUID NON UT DAMASCUS SIC SAMARIA? *Supplè meo est, pari jure quoque urbes alie.* (Grotius.)

lice, sed non quod omnino deleatur regnum illud; at homo hujus voluntatis minister omnia sibi pro arbitrio putat licere. Considera etiam quod cum idolis vim divinam hic tyrannus inesse crederet, tantum ex hoc quod sibi non resistissent, existimabat Deo vires defuisse ad resistendum, quasi repugnaret divinæ bonitati permittere quod sui cultores aliquid mali patientur: ut videas humani cordis superbiā simul et ignorantiam! Quod autem non culpæ duceret colli idola, vel illa argumentatio satis ostendit quæ à majori ad minus est: *Quod feci regnis quæ plura idola habebant, non faciam regno quæ pauciora?* Nam si peccatum putabat idola colere, malè colligebat.

VERS. 12. — *CEM IMPLEVERIT.* Ego, studiosè compleverit, vel magno cum studio ac contentione absolverit, vel perfecit. Nam sicut verbum *naschac* mordere significat, et *fanus exercere*, eò quod fanus homines mordet, sic verbum *batsa vulnerare* significat, atque *exercere avaritiam*, quæ tanquam gladius hominem vulnerat et illius sanguinem exsugit et substantiam absugit; sed quia sermo Latinus non patitur ut *vulnerare* pro *avaritiam exercere* dicamus, nunc illo ruodo, nunc hoc reddere oportet. In secundâ verò conjugatione, in quâ hic legitur, accipit modum significandi ab alterâ conditione avari, quâ naturâ cupidus est et avidus aliquid complendi, et tam in bonam quam in malam partem solè capi. Hic vides quantâ irâ et vindictâ studio exarsit Dominus adversus populum suum, et quàm verè illum vocaverit *populum furoris sui*. IN MONTE SION, vel *adversus montem Sion*.

QUÆCUNQUE OPERA SUA. *Omne opus, vel totum opus.* Quia verò non intermittenbat populus peccata, etiam inter afflictiones, non intermittenbat quoque Dominus opus suum. Ex hoc quoque loco habes, quàm proprium sit supremæ illi bonitati improbos punire. VISITABO, vel *requiram.* Quamdiu virga necessaria est, integra servatur; quando autem nullus usus ejus jam amplius est, et ipsa quoque confringitur et in ignem mittitur. Non est ergo quod gloriantur victores populi si victoriâ potuerunt; postquam enim victi pœnas dederint meritis, Dominus quoque requirit super victorum insolentiâ atque crudelitate. MAGNIFICI. Nomen *godel* in abstracto *magnitudinem seu magnificentiam* declarat; ad verb. *super fructus magnitudinis cordis regis*, etc. Vocat autem *fructum magnitudinis cordis* ea quæ ex arrogantia *fructus* et elatione animi atque superbiâ proveniunt. Et quod sequitur idem quoque declarat, *super decore (seu gloria) elationis oculorum?* id est, super elatis oculis ejus cum fastu et majestate omnia despicientis; quæ omnia à v. 7 usque ad 11 continentur, et mox sequentibus explicantur. Est enim cor veluti radix cogitationum atque actionum nostrarum; et prout affertur, tales quoque fructus producit, ut in Evangelio Dominus Matth. 13 docet. DECORE. Hebr. *thipheereth*, à verbo quod *ornare* seu *decorare* significat; Græcis *μεγαλοπρεπεια*. Psal. 78, *Yulg. pulchritudinem dixit: Dedit in captivitatē potentiam ejus*, id est, Arcam, et *decorem ejus*, id est, cultum; *in manum hostiā.* Nam loquitur de cultu in

Silo decenter instituto. Sic et Paulus hortatur ut in Ecclesiâ omnia decenter et secundum ordinem fiant. Hanc eandem vocem videtur ipse Paulus nunc *gaudium* nunc *coronam* reddidisse; et ad Phil. 4 *utrumque simul complexus dixit: Gaudium meum et coronam meam*; et 1 Thess. 2: *Gaudium, et corona gloriæ*; quæ verba videtur accepisse ex Ezech. 24: *In die quo tulero ab eis gaudium decoris sui.* Hic ergo accipere possumus *pro venustate et gratiâ*, quam qui sibi placent, et quibus omnia ex sententiâ succedunt, in oculis præ se ferunt, qui sunt indices animi certiores quam verba.

VERS. 13. — IN FORTITUDINE MANUS MEÆ, vel *potenti manu meâ.* Est autem *coac*, non *צפתי*, sed *צפתי*, id est, *fortitudo, robur, facultas, etc.* ABSTULI, vel *translati.* Est autem *translatio* seu *ablatio* *populorum* ejus qui ad libitum dominatur, qui miscet regna et dividit præfecturas ad suam utilitatem et libidinem; et habitatores sedes mutare compellit, quod reddat regiones pacatas, et rebellionum ac defectionum occasiones amputat. *Sor* autem in tertiâ est, *discedere facere*, id est, *auferre, transferre, etc.* Gen. 48: *Transferret de capite Ephraim, etc.* PRINCIPES EORUM. Variant interpretes in hac voce; et radix quidem manifesta est, *athad*, id est, *institit, incubit operi, instanter exercuit.* Neque probo quod Hebræi et Sanctes eos secutus, dicant, nempe quod sit *preparare*, et *athadoth* esse idem quod *preparata*, id est, thesaurus. Et in re quidem falli consenserim cum eis, sed etymologiam non probo; vocem enim credo significare *reposita* seu *thesaurus, universumque suppellectilem quibus possessores incumbunt.* Quia verò ab hac ipsâ radice venit nomen *athadim*, quod *hircos et arietes, quibus grex mittitur et quasi incumbit*, et per translationem *duces et gubernatores populi* significat, ut Zach. 10 (de quo dicemus infra 14); idcirco *Vulg. hic principes* vertit; cum tamen in hac formâ alibi sic acceptum non inveniamus. In hac enim formâ femininâ hic tantum, id est, *mulas, copiosus, etc.*, et *aleph* interpositam per epenthesim; quod in aliis nominibus interdum fit. Alii rectius dicunt, *capit esse similitudinis notam, et abiri pro robusto et viribus pollente accipiendum.* Quid si *athadeth cubilia* interpretemur, et *cabir stragulum?* id enim significare *cabir* perspicuum est, quasi ex multiplicibus pilis contextum, sicut *makeber*. Sensus itaque iste erit: *Cubilia eorum diripis, et deposui stragulum habitatorum, seu quieti habitantium; quibus subitum adventum significat et omnimodam direptionem; quæ non est difficilis illis qui super in cubilibus facientes inruunt.* Et hic sensus sequentibus quoque congruit.

VERS. 14. — *NIDUM.* Hebræismus *nidum* vocat non tam nidum ipsum quam pullos avium qui adhuc nidum continentur. Deut. 32: *Sicut aquila suscitabit nidum suum.* FORTITUDINEM. Jam supra dixi propriam signi-

ficationem hujus vocis *kel*, quæ primariâ significatione *strenuitatem* declarat, quæ labore et exercitio constat, et facinora et præclare facta quodammodo enititur: hinc pro *exercitio*: interdum et pro *substantiâ seu facultatibus strenuitate partis*, ut hoc loco et Deut. 8; et Job. 20: *Strenuitatem quam deservavit, evomet, etc.* Quod si ita est, non mirum quod superiores verum non tam de thesauris et bonis repositis quis velit interpretari, ne idem hic repetere videatur Assur, quàm de subito adventu hostium, et potentia omnia disponendi ad libitum. SICUT COLLECTURUS, etc. Participium esse existimo, quasi scriptum sit *oseph*. Quemadmodum autem Latinis *colligo* est in *unum redigo*, interdum etiam *carpitim aufero*, ita hoc verbum Hebræis; neque alias significationes habet. Eleganti certè metaphorâ ac similitudine potentiam suam exprimit, quâ in subjectos usus omnia et diripere et ad libitum disponere potuit; neque sat illi fuit si se nidum invenienti, populos aviculis, substantiam ac liberos eorum pullis et ovis avium compararet, nisi etiam id quod avibus nunquam denegatum fuit, ut garrido et stridendo, et querulis vocibus obstreperando, ac voltando, direptionem nidorum suorum quoad ejus fieri potest impediant, populos non fecisse præ timore et stupore affirmaret. Isti sunt fructus superbi cordis, quod gloriatur in alienis bonis quasi in suis, et in iis quæ accepit quasi non accepit. Quam mentem procul abesse à suis vult Dominus Deut. 8: *Ne dicas in corde tuo: Virtus mea et fortitudo manus meæ fecit mihi divitias istas, etc.*, et multis aliis locis. Adèoque illam Deus detestatur ut affirmet Moses in suo illo cantico propterea pepercisse Dominum populo suo, ne superbirent hostes eorum, et dicerent: *Manus nostra excelsa, et non Dominus, fecit hoc omnia.* Porrò quæ sequuntur satis hoc ipsum confirmant.

VERS. 15. — *NUMQUID GLORIAMUR SECURIS, etc.* Variant quidem docti interpretes hoc loco; neque sibi constant Rabbini, et multa supplent absque ullâ causâ. Et quidem in priore versâ parte nulla est difficultas; at in posteriore non minima, quæ ortum habuit ab ignorantia significationis verbi *ק*, cui cum sex significationes, easque diversas, assignent, propriam et veram dubito an assignaverint. Sed de hoc errore alias. Scito interim, christiane lector, unicam tantum esse verbi significationem, scilicet *agitavi*, neque in vocibus ab hoc verbo deductis aliam queras. Hic accessit quod nomen *ק* non putarunt in recto esse, cum planus hujusmodi sit sensus, si in recto accipias; pos- et quidem Assur sibi victoriam tribuere, si verò diceretur baculum agitare et hic atque illic circumagere eos qui se manū tenent atque elevant; aut si dâm quispiam baculum levat, non lignum elevaret. At manifestum est et virgam agitari ab elevante, et baculum nihil aliud quàm quoddam lignum esse. Insana igitur est Assur habuisse, qui per se nullas vires neque motum ultimum habuisset ut noceret populo Dei, et toti aliena regna occuparet, nisi hæc divinitus accepisset, ipse verò nihil aliud sit in conspectu Dei

quàm quoddam lignum putredini obnoxium, et mortalis quidam homuncio. Quæ sententia si mentibus hominum insecidisset, non adèb detraheret reges, neque adèb pleberetur *achivi*. QUOMODO SI ELEVERIT VIRGA, etc. *Quasi qui elevat baculum, non lignum elevare.* Supplevi relatum qui, et expressi verbum quod repetendum erat, ne Latinis auribus insavis esset oratio, cujus concisio Hebræis est perelegans. Posset quoque vertere: *Quasi elevare baculum non sit lignum elevare.*

VERS. 16. — Habes in his versibus pomam arrogantia regis Assyriorum. Et primo quidem, dâm floreret et victor aliorum regna invaderet, eum comparat corpori pingui, qui scilicet integrè suas vires, quas solet amittere dâm in maciem et tenuitatem ex aliquo morbo aut inedia dedit. Quia etiam nihil sic res gloriosas, claras et pretiosas corrumpit et in nihilum redigit sicut ignis, dicitur quod *sus ejus gloriam ardere faciet ignem* (1).

VERS. 17. — *LUMEN ISRAELIS, etc.* Quæ est hæc *lux Israels*, nisi Dominus ipse, quem *mox Sanctum ejus* appellat? Ipse, ipse, inquam, Dominus, qui *Israelitis* est *lux*, et quem ut *sanctum* Israelitæ colant, Assyrios, veluti *ignis spinas, absumit*. Fortè alludit Prophetâ ad cultum ignis, qui perpetuò ardebat et conservabatur in templo. Cùm enim ibi esset perpetuus ignis ad perpetua sacrificia, et sanctitas in cultu vigeret, essent autem Assyrii in circuitu Jerusalem veluti spinetum quoddam, armis hispidi et ad pungendum parati, fin gitor veluti è templo egressus ignis qui milites absumperit exercitumque deleverit. Quemadmodum etiam ignis columna Judæis luci et Ægyptiis terrori erat, ita ignis templi in lucem et sanctificationem fuit piis, Assyris autem in vastationem et consumptionem. Quasi significare velit Prophetâ quod propter cultum et religionem Dominus deleteret hostes Israelis. De his

(1) DOMINUS EXERCITUM. Qui titulus Deo hic adscribitur, ut significetur successus omnes et victorias, sive Assyrii, sive aliorum, à Domino fuisse. IN PINGUEBUS EJUS, vel *In pinguebus ejus, vel in principibus, ut* Jud. 3, 29. Vide Psal. 78, 51, collat. cum Psal. 106, 45. Ita omnes. Sed malim hic intelligi vestium et numerosum ejus exercitum, qui hic animalium pinguedine confertur. Hebr. *in pinguedine ejus*. TENUITATEM, vel *maciem*, id est, vel mortem, vel incipiam eorum vitam quibus videbat, v. g. opum; potentia; etc. Exercitum perdet *ger angulum*. E maximo copias paucissimas evadent. ET STERTUS GLORIÆ, *vel stertus locum gloriæ* ejus, id est, exercitum quo ipse gloriatur. *Et in loco gloriæ ejus, sive suæ; nempe, in loco in quo gloriabitur Assyrius; vel, ubi gloria Dei habitat; hoc est, ante monia Jerusalem.* SUCCESSA, etc. Alludit ad vetustum morem comburendi corpora defunctorum (vide 2 Par. 21, 19), maxime cum magno numero strata et insepulta jacerent, unde infectionis periculum esset. Vide Isai. 66, 24. Ezech. 39, v. 10. Vel alludit ad combustionem silvæ, ut Psal. 85, 45. Sed prius malo. Significat pestem quæ Assyrii enecabunt, in quâ corpora eorum allata sive siderata erant, ac in cineres conversa; ita tamen ut vestes eorum (quæ hic *gloria* vocantur, tum quod ex Assyriis gloriose erant, Ezech. 25, 12, tum quod eis homines gloriari solent, vide Psal. 95, 4, Matth. 6, 29) illas essent, sicut ille Levit. 10, 5, ut spolia carum Judæis cederent. Sed hæc incerta sunt. (Synopsi.)

vide in ultimis verbis cap. 51. IN DIE USA; id est, simul et brevi tempore.

VERS. 18. — *Silvam* metaphoricè vocat constipationem armatorum militum, qui cristis, galeis et hastis densissimam silvam imitantur. Ita et *Carmel* vocat copiosum commestum et omnium rerum abundantiam quam secum deferebant. Ob fertilitatem enim loci abiit *Carmel* in proverbium apud Hebræos. AD ANIMA RSQUE AD CARNEM. Hoc quoque proverbiali formâ jactatur, id est, *penitus*. ET ERIT TERROR PROFCUGS. Variant hoc loco interpretes. Et *mesos*, ni fallor, est nomen à verbo *masas*, *liquefecit ut defluat*; nomen autem *liquefactionem* seu *dissolutionem* notat. Atque ita dupliciter interpretari possumus: *erit quasi res quoddam levisima*, ut pulvis aut cinis, quæ non consistunt, sed vento tolluntur ac fugantur; vel *erit quasi dissolutio seu liquefactio*; id est, dissolvetur sicut quæ liquecunt, ut in Psal. 68: *Dissidentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum à facie ejus, sicut defecit fumus; deficiant, sicut fluit cera à facie ignis*, etc. Quod videtur sumptum ex libro Num. cap. 10; vel, *erit sicut dissolutio fugientis*, id est, sicut qui metu dissoluti aufugunt. Hunc sensum, sive priorem, qui ferè idem est, libenter amplector, quod verba propriè id sonant; et eundem expressit Vulg., ut qui *liquefactione* metum intellexerit; nam Hebræi *liquefactionem* cordis metum seu terrorem vocant. Et ferè idem est quod Chald.: *Erit contritus et fugatus*. Qui autem *dissolutionem* vexilliferi hic afferunt, non placent; nam nullibi invenio *nasass vexilliferum* significare in Scripturis, quamvis *nas signum* sit. Est ergo hic *nasass* participium in quadratâ, quam vocant, conjugatione, neque desunt Rabbinii qui ita putent. Existimo autem quod de ipse regis Assyriorum sit sermo, qui, ut infra dicitur, et in lib. Regum narratur, cæso exercitu nocte unâ per angelum Domini, cum paucis aufugit in Assyriam; vel de exercitu ipso et militibus quorum corpora, quasi igni assumpta, in cinerem resoluta sunt.

VERS. 19. — De paucitate autem loquitur vers. 19, qui ad verbum ita sonat: *Et reliquum ligni silvæ ejus numerus erunt*; id est: Quæ relinquentur arbores erunt numerabiles, id est, pauci numero erunt qui superfuert in cæde illa, etc. Solent autem nomina militum conscribi. Quod munus pueris committi non consuevit, ut qui neque nomina numerorum teneant, neque rationes numerorum inire valeant.

VERS. 20. — ET ERIT, etc. Fructus illius miraculi erponit. Videntes enim pii aliquot Israelitæ Dominum Jerusalem liberasse, cœperunt confidere Domino, ipsique inniti, neque ultra spem suam in hominibus collocare, qui licet interdum auxilium præberent, paulò tamen post, mutato animo, hostiliter ipsos vexabant. Assyri enim, qui Ahaz opem tulerunt adversus regem Syriæ et Israel (ut supra ostendimus) adversus domum Jehuda, postea non semel profecti Judæam vastarunt. Sed quia Assyriorum fastus, crudelitas ac tyranni imperium diaboli ac peccati designabat, ad mysterium et veritatem ab umbris transit. Nam et liberatio illa

liberationem quæ per Christum facta est designabat, et qui tunc evaserunt Israelitæ eos qui ex Judæis ad Christum conversi sunt. Et has transitiones in Prophetis qui Judæi nolunt intelligere, cæci; et interpretes, qui Rabbinos tanquam oraculum sequuntur in suis interpretationibus, parùm Christiani sunt. Qui FUGERINT. *Pheleath, evasio*, id est, qui evaserint, et dicitur tam de personis quam de aliis rebus. IN VERITATE. Hebr. *beemeth*: sic vertendum est, non *ex fide*, ut quidam volunt. *Imiti* autem in *veritate*, est ex animo et verè, non fictè et ore tenès, Domino confidere. Juvat autem ad confirmandam spem atque fiduciam nostram considerare beneficia Domini, quibus suos ab exordio mundi prosecutus est. Sed nunquid non insani sunt qui super percussores suos innuntur? Hujusmodi sunt mortales, qui ex amicis inimici scèpe fiunt. Verè in Deo nostro salus Israel, etc.

VERS. 21. — RELIQUIA CONVERTENTUR. *Quia reliquos et qui evasissent dixerat, ne quis fortè putaret ingentem numerum futurum Israelitarum Deo identium, reliquias* hic vocat. Et ex iis quæ sequuntur, atque etiam ex D. Paulo Rom. 9 apparet manifestè *reliquias* paucitate declarare. Sunt autem hic illæ duæ voces quæ nomen alterius filii Isaiæ componebant, SEAR JASER, id est, *reliquia revertentur*, vel *convertentur*: quod nomen supra dixi mysterium significasse: nempe quod ex vastatione illâ Israelitarum, et strage quam peccata ipsorum commenerant, et hostes qui à Deo propter ipsa peccata immisit sunt, ediderant, pauci evaderent Israelitæ. Id manifestè hic exponit Propheta, nempe quod *reliquia Jacob*, quæ significabat nomen illud filii sui, *convertentur ad Deum gibor, prævalidum seu præpotentem*.

VERS. 22. — CONSUMMATIO ABBREVIATA, etc. In dubio non est quin prius nomen *kilaion* sit à verbo quod et *consummare* et *consumere* significat, unde et *consumationem* et *consumptionem* reddere possumus, quamvis, Deut. 28, *consumptionem* videatur omnino significare, *consumptionem oculorum*, etc., neque alibi legi. Posterius autem, nempe *karuts*, variè accipi potest, et adjectivè quidem optimè reddi Vulg. *abbreviata* vel *conciisa*. Et sunt qui in malum accipiunt, quod *Deus justitiâ inundante et copiosâ abbreviavit populum illum atque consumpsit*. Sed neque constructio huic expositioni favet neque præcedentibus et consequentibus coheret. Nam si nomen *justitiæ* accipiatur in casu nominandi, tunc planior erit sensus: *Consumptionem abbreviatam inundabit justitiâ*. Intellige autem per *consumptionem abbreviatam* pauculos illos et reliquias quæ ex Israele servatæ sunt, qui sanctissimi fuerunt, ut supra jam dixit. *Omnem reliquum in Sion sanctum vocandum*, etc., cap. 4. Quid si nomen *karuts* substantivè accipiatur, pro *rastris suis tribulâ*? ut infra, c. 28, et Amos 11 (nam hoc instrumento utuntur agricola ad eliminandas glebas post jacta semina in agro), significabit, quod post *consumptionem* et vastationem illam quæ ventura erat populo Israelitico, similem illi comminationi glebarum quæ fit rastris, vel excussioni granorum quæ alio instrumento fit (de

quo infra 28), *inundabit justitiâ*, eò quod maxima fuerit donorum celestium abundantia, postquam peccatum et infidelitas ferè totum Israel emvastasset. Qui sensus si placuerit, sic, consentientibus vocibus Hebræis, reddere poteris, *consumptionem rastris inundat justitiâ*. Nam *imminutio eorum divitiæ mundi*, ut inquit Apostolus.

VERS. 23. — Quod superiori versu *alah* hic *kilaion*, ab eodem verbo, nempe *consumationem* seu *consumptionem* significat. *Abbreviationem* cum Vulg. reddere volui; nam Paulus Rom. 9 hunc locum citans, reddidit per *συντριβων*, id est, *abbrevians, decurtans*, et Matth. 24 videtur reddidit *καρτεροβοτες*, *decurtati fuissent*, et Marc. 13, *decurtasset*, amputatâ scilicet aliqua parte prioris mensuræ. Significat igitur hoc participium, tanquam nomen sumptum, *determinationem, decisionem* seu *decurtationem*, vel rei de quâ dicitur, vel temporis. Et verbum ipsum Hebræum juxta materiam subiectam reddendum est; nam univè voce semper reddi non potest; respondet autem nostris *acuere, acutum esse, penetrare*. Possunt autem hæc accipi ut dixi superiori versu, pro *ipsis qui ex præcisione manserunt*; vel in malum, pro ipsâ *consumptione*, ex quâ superferuntur reliquie. Illud autem in *medio universæ terre* more Hebræorum accipe, id est, in *medio lujus terre*; in hæc terrâ, ubi est nunc ingens numerus hominum; in pluribus enim eorum non beneplacitum fuit Domino. Nam Deus longè abest à nonnullorum insanâ, qui sibi multitudinem hominum sibi subsectorum placeant. Vides cum summâ cum æquitate (ita videtur interpretari Paulus) ab infinitâ illâ hominum colluvie qui erant veluti *arena maris*, pusillum quemdam gregem segregasse? Hoc vocat *verbum consummatum et abbreviatum*, id est, rem brevem et decurtatam. Vel verbum quo illam abbreviationem effecit (omnia enim verba suo facit Deus) dicitur *verbum consummans et abbrevians*.

VERS. 24. — IN VIA ÆGYPTI. Hebraismus est, id est, quemadmodum Ægyptus. Sicut, inquit, ab Ægyptiis indigna passi estis, non tamen afflictio illa perpetua fuit, sed finem habuit, eundemque gloriosum vobis; ne despondeatis quoque animum cum videtis Assyriorum adversus vos ferociam et crudelitatem. Erit veluti flagellatio filii, quem pater corripit. Habitatores enim Hierosolymitani obsidione pressi sunt, et omnia quæ extra muros possidebant vastata sunt; sed non diu duravit illa vexatio, ut sequenti versu promittit.

VERS. 25. — *Paululum modicumque*. Sic etiam legitur supra 16, in fine, *valdè parvum*, vel *post pusillum*, et *minus pusillo*. CONSUMMABITUR. Si de Assyriis est sermo, *consummabitur* dicendum est, id est, ad summum perveniet, explebitur, satiabitur, ut nihil amplius expectandum sit neque diutius ferre possim. Si autem de Judæis (non enim relativum eorum obest, cum sit frequens mutatio personarum Hebræis) dicendum *consumetur, finietur, cessabit*. Vide supra v. 22 et 23: *Consumetur et cessabit indignatio*. SUPER SCELES. In voce *thabellith* non consentiunt interpretes. Crediderim ego quod fit à verbo *balah*, quod verbo *inve-*

rascendi reddi potest, et significare *inveteratam malitiam*. Et sicut nomen *beli* ab eodem verbo transfertur ad significandam *corruptionem* quæ vetustatem consequitur, ut infra cap. 58, ita hoc nomen congruè *inveteratam malitiam* et *morum corruptionem* videtur significare.

VERS. 26. — FLAGELLUM. *Schot* sic dictum, quod *circumpungat et circumagat*. SUPER MARE ET LEVABIT EAM, id est: Sicut *levavit virgam suam super mare, et super Ægyptios*, ut in mari perirent, ita super Assyrios, etc. Vers. 24 dixerat quod *Assyrii percussissent Judæos, sicut Ægyptus*; hic autem quod *Domini percussurus sit Assyrios, sicut Ægyptum*. *Justum enim est*, ut inquit Paulus, *quod reddat Dominus vicem impiis qui filios Dei divexant, sive Ægyptii sive Assyrii*, etiamsi permittente vel etiam jubente Domino illud faciant; nam et quod iniquo animo id faciant, et propter alia quoque scelera, irâ Dei digni sunt. Nec tibi durum videatur quod, cum superioribus versibus de Christi tempore verba inseruerit, hic rursum ad historiam filium redeat. Nam is mos est Prophetis quoties historia umbra et delineatio quædam est future veritatis. Adde quod quæ his versibus tribus commemorat faciliè neque nimis violentè interpretatione in eos dicta accipi possunt qui reliquias illas sanctas persequuntur, quos Dominus delevit ante faciem servorum suorum. Facit hic locus ad confirmandos animos servorum Dei, adversum quos eisi flumina et maria fluctus suos elevat, Dominus jubet ne animæ despondeant. Nam tandiù durabit afflictio, quamdiù ira Domini adversus impios non fuerit consummata. Consummatur autem brevissimo tempore si illi in suâ crudelitate perseverent; non enim *relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ne extendant justi ad iniquitatem manum suam*.

VERS. 27. — AUFERETUR ONUS. Hæc etiamsi intelligi optimè possunt de eâ libertate quâ à Domino asserti sunt Judæi sub Ezechia, deleta per angelum Domini exercituum Assyriorum, ut præcedentia et ordo historiarum postulavit, non minus congruenter ad mysterium referri possunt cujus historia typus fuit. Illud autem à *facie olei*, id est, propter unctum Ezechiam, vel propter Christum Dominum; vel potiùs (quasi metaphorâ perseveret sumptâ ab animalibus, quæ si pingua sunt, præ pinguedine laxatis nexibus dissolvuntur juga, vel quod nodos jugi induratos adhibito oleo seu pinguedine solvant agricolæ) *pinguedo* illa ad abundantiam et copiam spiritualium donorum et celestis unctiois referenda est, quâ qui uncti sunt faciliè jugum mundi excutiant, ut tyrannos ipsi devinciunt, usque adeò ab ipsis non constringantur. Judæi quoque sub Ezechia ditati Assyriorum spoliis et affluentia omnium rerum signati in libertatem asserti sunt. Nota verbum *kabal* de classe esse eorum quæ contrarias habent significationes; significat enim *obligare et dissolvere, dirumpi*, etc. A FACIE OLEI. Nomen non *oleum tantum*, sed et universam *pinguedinem* significat. Quod si de unctioe regum est sermo, rectius *oleum* quam *pinguedinem* veritas.

VERS. 28. — VENIET, etc. Describit per hypotyposim celerem Assyriorum adventum, potentiam ac robur exercitibus, narrans quod quocumque appulisset omnia illi celerem, diffugiētibz cunctis prae metu, ut victoriam et Dei virtutem magis illustrem reddat. Loca autem quae commēmorat in viā erant venientibus ab Assyriā versus Jerusalem; quāvis, quantum coniecere possum ex geographis, ordine oppida non enumeret. Quod Vulg. dixit commendabit ipse, dixi recensere facit, clariū aliquantulum; et in tertiā verbum ita reddendum videtur. Cūm à longinquā regione profecti fuissent, antequā ad oppugnationem urbis accederent, juxta peritorum ducum consuetudinem arma instrumentaque bellica recensuerunt. Nomen *heli* in genere omne vas vel instrumentum significat, et quidem Latinis vetustioribus omnis quoque suppellex vasa dicebatur, perinde ut Hebraeis.

VERS. 29. — CURSUM. Ut adverbium accepit Vulg. quod nonnulli pro nomine proprio loci accipiunt, *maebarah*. Ego propter locum I Sam. 13, in quo de statione Philistinorum dicitur quod egressa est ad MAEBAR machmas, pro transitu accipio, quem eodem libro cap. 14 videtur describere, per quem transivit Jonathan ad stationem Philistinorum. *He* verò in fine dictionis est terminatio feminina, nam in utraqzue formā reperitur. Latini *radum* appellant, sed non nisi in fluminibus. Hebraei verò *maebah* etiam montibus tribuunt, sicut Hispani *porto*, id est, locus asper, angustus ac difficilis ad transeundum. Hinc Hebraeis *bithabarah* (quam vocem legimus in Evangelio), id est, domus vadi vel trajectus, quod sibi essent vada Jordani, vel quod cymbā trajiciebatur in eo loco. Ego propter *machmas*, cujus mentionem facit versus superiore, hic potius transitum quam *radum* dicere. Sedes Hebraeis *malon* à *pernoctando*, *pernoctatorium* seu *diuersorium* dicere licet. Nōis. Mutat personam, quasi ipsi loquantur, vel leno pro lemo, *ipsis*. Ostruit. Verbum proprie commotionem significat, sive ex curā sive ex metu, apertam et visibilem, tam animi quam corporis, vel utriusque simul; et opponitur quieti et tranquillitati.

VERS. 30. — ATTENDE, LAISA. Verbum *caschab* significat *auscultare*, *attendere*, *intendere animum* seu *cogitationem*, *esse aures et mente attentum ad verba*, vel ad personam, vel ad res alterius. Monet igitur habitatores Laiae ne despiciant voces ejulatū habitatorum viculi *Anathoth*, sibi tantum consulentes (1).

(1) HINC VOCE TUA, FILIA GALLIM, *filia*, id est, urbs; Hebraei enim urbes speciosas vocant *filias*, q. d. : O Gallim ejula quantum potes, queritare, et voca in auxilium amicos et vicinos tuos; sed frustra: nam certa tibi imminet vastitas. Tuque tibi ATTENDE, LAISA, pariter et ANATHOTH. Nam vobis quoque imminet hostis.

Nota. Urbes istae varia habuerunt nomina: alter enim vocatur in libro Josue, et à Septuag. Unde *Atath* est Hai, quam expugnauit Josue cap. 7 et 8. *Machmas* etiam tempore S. Hieron. vicus erat grandis, ab Jerusalem tantum distans nono lapide. *Laisa*, sive *Lais*, aut *Lesem*, est Dan, quae postea Panetas et Caesarea Philippi est dicta. Ponit ergo Propheeta hic urbes in itinere postas, quas Sennacherib cepit, et

VERS. 31, 32. — MIGRAVIT, vel ablata est, vel auferit. Verbum enim *nada*, motum celerem, commotionem celerem, *fugam* seu *agitationem* significat, neque habet sermo Latinus unum verbum quo omnibus locis reddi possit hoc Hebraeum. Quod sequitur, *habitatores Gabim, confortamini*, potest reddi per praeteritum *confortati sunt*, vel *obfirmati sunt*. Mihi non male colligere videtur cum priori parte sequens versus, *obfirmemini*; nam *unius diei spatium* habetis quo in *Nob* exercitus hostium subsistet. Quod si ironice dictum accipias, non male conveniet. AGITABIT. Propriam verbi significationem expressit vulg. Interpres; de qua supra v. 15; sed constructio haec nova est, ut sit cum duobus accusativis absque illā praepositione; nam quam addunt, *ad, super, contra*, etc., non est in textu, unde fortē sic reddendus esset locus: *Agitabit manus suas mons filiae Sion*, etc. Concessi sunt enim timore habitatores Jerusalem quō adventum hostium intellexerunt, sicut supra dixi quod *commoti sunt sicut arbores silvae*, et alibi, *sicut arundo in aquis*. Verum dicere possumus omitti praepositionem in Hebraeo, sicut saepe consueverunt quando motum significat, *versis montem*, etc.

VERS. 33. — CONFRINGET. Vox *saaph* rara est, similiter et nomen *phurah*, quod *lagunculam* vertit Vulg. Hinc fit ut non planē nota sit earum acceptio et significatio. Congruit autem hujusmodi lectio cum victoriam quam Israelitae de Madianitis reportarunt, cui hanc supra comparaverat: contractis enim *lagunculis* magno cum terrore hostes fudit Gedeon. Si autem conjecturatus locus est in investigandis nonnullarum vocum significationibus, videtur esse participium verbi secundae conjug., quod à nomine *רשע* formatur, quod cujuslibet rei *prostrationem* seu *prominentiam* significat, de quo supra cap. 2, et infra 27, et 57, et 47, ubi pro *ramorum* plerumque contrariam significationem inducit, et huic loco non male convenit, *deramare* (si Latine diceretur), id est, ramos praescindere. Nomen verò *phurah* manifestum est esse à verbo quod *decorare* seu *ornare* significat et pro *frondibus*, quae ornamenta sunt arboribus, accipi videtur Ezech. 17, ubi Vulg. *propagines* vertit; et 31, ubi Vulg. *frondes* vertit; et superiorem vocem, à qua dixerim formari verbum, *ramos* interpretatus est: In *ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia caeli*, et *sub frondibus ejus genuerunt omnes bestiae saltis*. In quo quidem loco Ezechielis vides regem Assur procerā arbori comparari, cujus cum perditionem narret, *confringendos ramos ejus et arbusta ejus* dicit, ut videatur locus hic Isaiae illis verbis Ezechielis explicari. Hoc autem loco Vulg. secutus Aquilam, qui *καταρσίων* vertit, *la-*

aliquas etiam remotiores, quas terrore implevit, missā lorē eō exercitū parte. Porrò videtur ipse ex Aegypto progressus per Judam et Benjamin illi ferē viā, quā olim Israelitae cum transmissio Jordane à campēstribus Moab in Galgala et Jerichuntem castra direxerunt, atque inde progressi ceperunt Hai, et postea adjunctis sibi Gabaonitis superarunt regem Hierosolymorum et alios. (Corn. à Lap.)

gunculam reddidit. At Septuaginta gloriosos interpretati sunt juxta nostram etymologiam. In *terrore*, vel *cum terrore*. Verbum à quo vox *maratsah* derivatur non tam *terrorem* quam *violentiam* notat. Vide supra 8, 12; hanc autem terrorem consequitur; unde et pro *terrore* capi potest.

VERS. 34. — ET SUBVERTENTER, etc. Jam supra de his similitudinibus dictum est: ita enim successi sunt quasi si quis magnā vi ramos arborum in terram trahat, aut ferro arbores silvae prosternat. Quoniam verò ille non intellexit se esse securim quā Deus aliorum regna dejiciebat, idcirco arboribus securi dejectis comparantur milites ac duces ejus, et Libano, in quo cedri sublimes erant. Vide Ezech. 31. CUM EXCELSIS. Vulg. accipit *beth* pro praepositione *cum*, et singulare pro plurali. Adir est *perambulans*, *praegrans*, *praepotens*. Ego hic angelum Domini significare arbitror, per quem Dominus Assyrios nocte unā delevit: quod certē symbolum quoddam fuit illius victoriā et occidit.

CAPUT XI.

1. Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.
2. Et requiescet super eum Spiritus Domini; spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis.
3. Et replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet;
4. Sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in equitate pro mansuetis terra; et percussit terram virgā oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium.
5. Et erit justitia cingulum lumborum ejus; et fides cinctorium renum ejus.
6. Habitabit lupus cum agno, et pardus cum haedo accubabit; vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus mimabit eos.
7. Vitulus et ursus pascentur: simul requiescent catuli eorum; et leo quasi bos comedet paleas.
8. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis; et in cavernam reguli, qui ablaetatus fuerit, manum suam mittet.
9. Non nocentur, et non occident in universo monte sancto meo; quia repleta est terra scientiā Domini sicut aquae maris operientes.
10. In die illā, radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulchrum ejus gloriosum.
11. Et erit in die illā: adjecti Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyriis, et ab Aegypto, et à Phetris, et ab Aethiopia, et ab Aelam, et à Sennaar, et ab Emath, et ab insulis maris.
12. Et levabit signum in nationes, et congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget à quatuor plagis terrae.
13. Et auferetur zelus Ephraim, et hostes Juda peribunt; Ephraim non annulabitur Judam, et Judas non pugnabit contra Ephraim.

sionis spiritualis quae per Dominum illum praepotentem patrata est, quando vis omnis atque potentia inimici corruit, aut illius quam postea per Apostolos exercuit, quando tyrannos jugo fidei subdidit, et de mundo eiecit est hostis humani generis: quae omnia potentia illius fortis Domini Jesu perfecta sunt. De qua mox apertiora oracula audies.

Invat autem considerare Scriptura hoc in loco brevitem pariter et majestatem. Ubi descripsit hostium adventum et totius Judaeae consternationem, mox nullā transitione factā opponit Dei in illos ipsos hostes potentiam, hostium subversionem, eandemque ipsi Deo factilem; ut in medio umbrā mortis jam sine metu ambulemus: quod propheta vers. 20 hujus capituli quasi probandum seu persuadendum proposuerat: *Erit, inquit, in die illā, non adjecti residuum Israel imiti super eo qui percussit eos, sed imitetur super Dominum sanctum Israel in veritate.*

CHAPITRE XI.

1. Il sortira un rejeton de la tige de Jessé : une fleur naîtra de sa racine.
2. Et l'Esprit du Seigneur reposera sur lui, l'esprit de sagesse et d'intelligence, l'esprit de conseil et de force, l'esprit de science et de piété;
3. Et il sera rempli de l'esprit de la crainte du Seigneur. Il ne jugera point sur le rapport des yeux, et il ne condamnera pas sur un oui-dire;
4. Mais il jugera les pauvres dans la justice, et se déclarera le juste vengeur des humbles sur la terre. Il frappera la terre par la verge de sa bouche, et il tuera l'impie par le soufflé de ses lèvres;
5. La justice sera la ceinture de ses reins; et la loi, la ceinture de ses reins.
6. Le loup habitera avec l'agneau; le léopard se couchera auprès du chevreau; le veau, le lion et la brebis demeureront ensemble, et un petit enfant les conduira.
7. Le veau et l'ours iront dans les mêmes pâturages: les lions peuss se reposeront les uns avec les autres; et le lion mangera la paille comme le bœuf.
8. L'enfant à la mamelle se jouera sur le trou de l'aspic; et l'enfant nouvellement sévré portera sa main dans la caverne du basilic.
9. Ils ne nuiront point, et ils ne tuent point sur toute ma montagne sainte, parce que la terre est remplie de la connaissance du Seigneur, comme la mer l'est des eaux dont elle est couverte.
10. En ce jour-là, le rejeton de Jessé sera exposé devant les peuples comme un étendard: les nations viendront lui offrir leurs prières, et son sépulchre sera glorieux.
11. Alors le Seigneur étendra encore sa main pour posséder les restes de son peuple, qui auront échappé à la violence des Assyriens, de l'Égypte, de Phetros, de l'Éthiopie, d'Elam, de Sennaar, d'Emath, et des îles de la mer.
12. Et il lèvera son étendard parmi les nations; il réunira les fugitifs d'Israël, et il rassemblera des quatre coins de la terre ceux de Juda qui avaient été dispersés.
13. Alors la jalousie d'Ephraïm sera détruite, et les ennemis de Juda périront, Ephraïm ne sera plus envieux de Juda, et Juda ne combattrá plus contre Ephraïm.

14. Et volabant in humeros Philistinum per mare, simul prædabantur filios Orientis, Idumæa et Moab præceptum manus eorum, et filii Ammon obedientes erunt.

15. Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti, et levabit manum suam super flumen, in fortitudine spiritus sui, et percuetur eum in septem rivis, ita ut transeat per eum calcatei.

16. Et erit via residuo populo meo, qui reliquerunt ab Assyriis; residui filii Israeli in die illa, quæ ascendit de terra Ægypti.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — EGREDIETUR, etc. (1). Jam qualis futura esset redemptio illa de quâ superiori capite non-

(1) ET EGREDIETUR VIRGA DE RADICE JESSE. PRO VIRGÂ Symmachus et Theodotonus vertunt *germen*, quod dedit florem: alii dicit ad gloriam salubris et Carnosus, id est, ad Sennacherib, et Assyrios, quos cap, præced. v. 18 dixit planè remittendos et excidendos, ita ut eorum impiorum flores et viride intereat, ac transferat ad Chalææ s, q. d. c. Hæc arbor, imò silva politica ASSYRII, quæ iam ita flos et viret, excindetur radicibus, nec unquam revirescet; atvero arbor JUDÆORUM, et stirps regia Davidis, licet per Sennacherib sit vastanda et abbrevianda usque ad reliquias, ut dixit Ithiæn., vers. 22, et deinde per Chaldaeos penè excindenda, tamen remanebit truncus et radix, ex qua revirescet et reflorescet, dans novum virgam et novum florem, cuius gloria et regnum nunquam deficit.

Porro virga est B. Virgo Maria, flos est Christus, radix est familia Davidis jam ablato sceptro quasi emortua et succisa (hoc enim significat Hebr. *geza*), ita ut sola ejus radix in plebe latere et virere videatur; sed hæc ipsa reflorescens profert florem Christum, tanquam regem regum. Ita S. Hieron., Tertull., August., Ambr., lib. de Benedict. patriarchar., cap. 4, qui sic ait: *Radix familiae Jacoborum; virga: Maria; flos Maria; Christus est, qui fetorem mundanae collationis abolevit, odorem vite æternæ infudit.* Ita et S. Leo, Bernardus, et passim alii Patres, quos fusè hic citat Leo Castrinus; unde Chaldaeus clarè vertit: *Et egredietur rex de filiis Jesse, et Christus de filiis filiorum ejus augetur.*

Nota. Christus vocatur *flos* ob decorem et suavitatem odoris tam sanctæ vite, famæ, doctrinæ et passionis. Pro *flore* hebr. est *netser*; unde Maldon., Jansen. et alii apud S. Hier. Christum dictum putant Nazaraem vel Nazarenum, q. d. Floridum omni virtute et gratiâ, atque exerescentem in magnam et gloriosam arborem, quæ multos et magnos dedit fructus martyrum, confessorum et virginum. Unde et in titulo S. Crucis qui exstat Romæ, *Notseri*, id est, Nazarensis, scribitur per Isale, quasi à *netser* hoc descendat, uti testatur Santes Pagninus (quanquam mihi titulum hunc in basilicâ sanctæ Crucis Romæ studiosè diuque inveniunt, literas Hebræas in eo jam non posse discerni certò, et si discernantur, *notseri* potius scribi per zain, quàm per isade, visum sibi), et eum secuti Jansen., Maldon., Salmeron., Barradus, Cajet., Franc. Lucas, et alii in Matth. 2, v. ult., quin et S. Hier. scribens ad Pamach., de optimo genere interpretandi Script. vertit hic: *Et Nazareus de radice ejus crescit*; atque reprehendit Septuag., quod hoc omiserint; sed de hæc re dixi Matth. 2, v. 5 et 25, Pulchrè S. Amb. 1. 2 de Sp. sancto, c. 5: *Virga, ait, Maria, flos Marie Christus, sicut ipse dixit: Ego flos campi, et litium comallium. Flos odorem suum succius reservat et contritus accumulatur, nec avulsus amittit; ita et Dominus Jesus in illo patibulo crucis, nec avulsus evanuit, nec contritus emarcuit; sed illa lanceæ punctione succius speciosior fusi erroris colore vernavit, mori ipse necatus, et mortuus*

14. Et ils volezont sur la mer pour aller fonder sur les Philistins; ils pilleront ensemble les peuples de l'Orient; l'Idumée et Moab se soumettront à leurs lois, et les enfans d'Ammon leur obéiront.

15. Le Seigneur rendra déserte la langue de la mer d'Égypte; il étendra sa main sur le fleuve, il l'agitera par son souffle violent; il le frappera et le divisera en sept ruisseaux; on sorte qu'on pourra le passer à pied.

16. Et le reste de mon peuple, qui aura échappé des mains des Assyriens, y trouvera un passage, comme Israël en trouva un lorsqu'il sortit de l'Égypte.

nihil dixerat manifestiùs exponit, nempe per verbum Christi, fidem, ac justitiam seu morum sancti-

æternæ vite *munus exhalans*. Hinc cruci Christi vice titali inscriptam fuit *Nazareus rex*. Ubi prodigium illud accidisse videtur, de quo quaerit poeta:

*Dic quibus in terris inscripti nomina regum:
Nascantur flores?*

In cruce enim nomen regis nostri nomine *Nazareus*, id est, floris floridi, inscriptum apparuit.

Secundò, paulò aliter S. Basil., Cyrill., Hilar. in Psal. 2, ad illud: *Reges eos in virgâ ferræ*, et Origen. hom. 9, in fine, hæc explicant. Nam per radicem intelligunt B. Virginem, per virgam et florem Christum, qui est virga malis, flos bonis. Christus enim est virga, quia fuit rex, pastor et iudex. Secundò, quia instar virgæ fuit flexibilis paupertate, humilitate et mansuetudine. (Corn. à Lap.)

Virgâ et surculo è stirpe radicibusque Isai prodituro intelligi *solemem* seu filium, qui genus ab Isæo, Davidis patre, ducat, spontè intelligitur. Latini in eadem metaphora eleganter utuntur voce *solemis*. Veluti Livianus in oratione Scipionis ad milites Histor. l. 26, c. 41: *Vos modo, milites, favetote nomine Scipionum, socii imperatorum vestrorum, velut accisis recentibus stirpibus*. Ammianus Marcellinus Hist. l. 26, c. 9, § 5, in historia Procopii Constantini filium parvulum appellat *imperiale germen*. Darius apud Curtium, l. 4, c. 14: *Ochum, in spem huius imperii genitum, solemem regis stirpis*. Plura exempla ex Grecis Romanisque scriptoribus collegit Wetstenius ad Luc. 4, 78, quibus nonnulla addidit F. V. Reinhard in *Explanatione loci Isai*. 11, 5, Viteb. 1785, in-4°, repet. in *Commentat. Theolog.* à Veltusenio, Kunoelco et Ruperti edit. vol. 1, p. 1 seqq. et in Auctoris *Opusculis Theolog.*, vol. 2, p. 1 seqq. Sadi, Persarum poeta nobilissimus, in Præfatione ad opus suum *Gulistan*, id est, Rosarium, inscriptum, de principis, quo regnante suum librum concinnavit, filio (p. 12, ed. Gentili): *Sic crescit palmae surculus, cuius ipse radix*. Conf. Silvestre de Sacy, *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse*, p. 94, ubi inter alia hæc legitur: *Cette expression germe de, pour dite de la race de, est très-usitée dans les livres des Persees. Zoroastre y est appelé germe de Minocheher, Yezdedjerd, germe de Sagan, Gustap, germe de Kéan, etc. Hiskiam, Judæorum regem, à vate nostro innui per Sobolem Davidis, Moses quidam, Hacoheh, dictus, referente et probante Aben Esrâ, perhibuit. Inter Christianos eadem in sententiâ fuit Grotius, qui Isaiam hic redire ait ad Ezechie leudes, sub quibus sensu sublimiore latere vult Messie laudem. Eam interpretationem evoravit Herm. von der Hardt in *Dissert. philol.* quâ Hiskias in *Sigmundum resurgens ex Isaiâ* c. 11, et *libris Regum ac Chronicorum illustratus*. Helmst. 1695, in-4°, eandemque nuper commendavit Joa. Tob. Theoph. Holzappel in *Progr.* quod *disquirunt*, quisnam Isai. 11, intelligendus sit *rex ætate auream restitutus*. Rintel. 1808, in-4°. Erant, qui de Serubbabele hoc vaticinio descripto cogitarent, quam sententiam nemo propugnavit operosè et fidelitè Just. Henr. Junquam in *Danielis novo et**

tatem. VIRGA. Bis tantum in Scripturis reperitur hoc nomen *coter*, hic, et Prov. 14: *In ore stulti virga superbie*. Chald. enim ibi *virgam* vertit. Cognatum ejus *keret stylum* significat, quæ virgula quædam est. Et *filos*. A verbo quod *servare* significat est nomen *netser, surculus*, inde dictus, quod ejus potissimum habeatur ratio, *conservetur ac fovetur*; alioquin faciliè conflagratur. Atque hic unus locus est in quo Dominus dicitur *netser*, ut verum sit quòd apud prophetas NAZAREUS vocandus esset, si per 3 scribi debet nomen *Nazareus* et *Nazareth*. ASCENDET. Sensus expressit Vulg. Nam verbum *pharah* propriè *fructuosum esse vel fructificare* significat; hic *pululabii* vel *germinabit* dicere possemus. Quòd autem hæc de Messia intelligenda sint, præter Chaldaum P. qui *regem et Messiam* dixit *pro virgâ et surculo*, quæ sequuntur omnia confirmant. Quamvis *gevah*, ut doctè annotavit Kimchi, propriè significet *eam radicis partem quæ supra terram eminet dissecta arboris*, non quæ sub terrâ latet et infixa est, SCHONESCH autem *eam partem arboris aut herbe quæ sub terrâ est*, ut ex Job. 14 apparet; hic tamen idem bis repeti dicere inaudito modo reserato, lib. 2, sect. 5, c. 7. Si verò illud excipias, quòd rex à vate hic celebratus è trunco succiso Isai oriundus dicitur, quod Hiskia accommodari potest, quia decem tribum amissione et toto hostium incurisionibus vatiæ acicie erant res domus Davidis, et magis etiam Serubbabele, qui ex trunco Davidis jam succiso effloruit, si hoc, inquam, excipias, cetera omnia de rege isto hoc vaticinio predicantur, neque Hiskia, neque Serubbabele applicari satis aptè poterunt. At Noster, regem illum omne genus dotibus spiritus divini perfectissimum modo fore instructum, eorumque usu perpetuo gavissimum fore (2); in iure dicendo, bonisque nominis, insonitibus et noxiis, finitè discriminandis, illum nunquam falli; regnum ejus fore pacatissimum (vers. 6-9); Judæos per totum orbem sparsos in terram patriam redituros, depositique emulatione et invidia mutâ junctis viribus hostibus communibus oppugnandis operam daturus (vers. 15, 14). Talia verò quis evenisse demonstrat sub Hiskia aut Serubbabele? Nulla igitur dubitatio, depingi à vate nostro illustrem illum principem, *Unctum* appellatum, qualem ab antiquissimis inde temporibus aliquando inter ipsos apparitum sperant Hebræi. Unde hoc loco describi inter nostræ ætatis interpretes agnoverunt et Eichhorn atque Gesenius. Eadem, quæ Noster, *germinis* imaginè principem illum è stirpe Davidicâ oriundum, sistit Jeremias, 25, 5, et 35, 15, nec non Ezechiel 17, 22, 25, qui de fastigio summo arboris cedri familiæ Davidicæ tenerum aliquem surculum, vel stolonem decerpendum facturus sit fructum, et exeretur in altum et amplam arborem. Conf. Zachar. 3, 8, et 6, 12. Rectè igitur Chaldaeus nostrum versum sic explicavit: *Egredietur rex de filiis Isai, atque Unctus, Messias, ex filiis filiorum ejus, Isæi, exerescet*. Idem sequuntur Hebræi interpretes longè plerique. Conf. Isaaci Abarbenellis *Proco Salvis in linguam Latinam translatus ab Jo. Henr. Maio* (Froef. 1711, in-4°), p. 51 seqq., Joa. Frischmuthi *Dissertat. de primo, quem in veri nominis Messia Judæi exigunt characterè, ex Isai vaticinio*, 11, 1, Jen. 1698, in-4°, et ejusd. *Dissert. de secundo, tertio et quarto, quos in veri nominis Messia Judæi exigunt characteribus, ex Isai vaticinio* 11, 2, 5; *ibid.* eod. anno. Utraque *Dissertatio* legitur quoque in *Thesaurò Theolog. Philolog. seu Sylloge elegantiarum Dissertat.*, vol. 1, p. 765 seqq. (Rosenmuller.)

possumus: nam et *schonesch* pro eâ parte quæ *terra* *supreminet et ex radice oritur* hoc eodem capite et infra 53 accipitur. Inquit ergo quòd ex progenie Jesse oriurus esset Dominus Jesus. Noluit autem dicere *ex David*, sed *Jesse*, ne quis existimaret quòd surculo huius aliquid accesseret ex dignitate Davidis.

VERS. 2. — ET REQUIESCET. De verbo *mac* nonnulli jam supra dictum est. c. 7, 2. Enumerat autem nonnulla, equæ præcipua, dona quibus donantur à Spiritu S. super quos ipse quiescit. Ille autem qui ex Spiritu S. conceptus est, *præ particibus suis unctus fuit*. De quâ quidem unctione plura dicit propheta in sequentibus; unde et *requiescet super eum* *seu considerare* dicitur. Atque ad hunc fortè locum respexit Evangelista cum dicitur: *Super quem videbit Spiritum Sanctum descendentem et manentem*, etc. Notandum quoque in Scripturis quòd quibus Spiritus S. super aliquem perpetuatum ejus muneri significet. Sic *super Helissum quievit Spiritus Helia*, etc., id est, *Spiritus sapientiæ et intellectus*. Sunt qui hæc duo ita distinguunt ut *koemah* sit lux et cognitio rerum, quæ dicitur *sapientia*; *binah* verò iudicium quod ex hæc sapientiâ oritur, quod inter res discernimus, et quod Græci *diversum* vocant, et Latini *intelligentiam* seu *prudentiam*; sicut et *nabun* est *intellectu seu prudentiâ præditus*, qui in rebus agendis industriam habet et peritiam. Neque est cur de distinctione horum donorum subtilius nos agamus, præsertim cum eas operationes Spiritus S. hic tantum enumerari existimem quæ supremum iudicium aut magistratum decent. SPIRITUS CONSILII ET FORTITUDINE. De his vocibus jam in superioribus dictum est. Duo hæc iudici summopere necessaria sunt; ut optimum scilicet *consilium* sequatur, neque inter deliberandum apparentibus rationibus cedat; et ut *fortitudine* animi vel *robore* cæteris superior factus, quod staterit faciendum nullâ difficultate territus constanter exequatur. Vel *spiritus consilii* id præstat ut rectè valeat quisquam consulere vel consulendo mederi rebus afflictis; et *gebrah* ad hoc sit, ut animum in adversis non despondeat, aut animo cedat; hæc enim duo ei qui republicam administrat omnino necessaria sunt. Et alibi in Scripturâ hæc duo conjunguntur. SPIRITUS SCIENTIÆ ET PIETATIS. Hæc duo, si fallor, ne cum superioribus, *sapientiâ et prudentiâ*, confundamus, ad divine legis cognitionem et Scripturarum intelligentiam, et quæ ex huiusmodi studio ac cognitione oriuntur reverentiam, religionem, cultum, quæ unâ voce *ireah*, id est, *timore*, Hebræi significant, referenda sunt. *Daath* autem infinitivus à verbo *iada* sæpè vice nominis capitur; et licet in genere universam scientiam declararet, tamen Malach. 3, et alibi, *cognitioni voluntatis Dei* ex Scripturis tribuitur. Vocem autem quam hic *pietatem* dixit Vulg. mox sequenti versu *timorem* interpretatur.

VERS. 5. — ET REPLEBIT EUM SPIRITUS TIMORIS DOMINI. *Haric* propriè est *ofacere, respirare, inspirare*, etc., et fortè est *hiphil* radicis *ruac*. Neque du-

sicut aqua à mari operiens (is enim interdum usus est *lamed*), id est, veluti si mare redundaret et operiret terram, ut in diluvio factum fuit. Et hunc sensum videtur sequi Vulg., vel, ut transtulit, *sicut aqua mare operiens*, tropo quodam, quasi dicantur aquae *operire mare*, quòd scilicet operiant omnia quae sub mari sunt, id est, sicut mare aquis suis operiens bonam terrae partem; hoc est illud: *Erunt omnes docti à Domino*, etc. Hic vides affectus per intellectum mitigari; quàm etiã necessarium sit sanam Evangelii doctrinam perpetuò mentibus hominum inculcari; nam si hæc carcant, veluti ager incultus spinas, id est, affectus illos ferinos et agrestes, germinabunt, de quibus superius dictum est. Neque est quòd quisquam existimet posse meliori ratione aut viã magis compendiarã à mundo vitia penitentiã extirpari quàm eã quã Dei Filius, ipsa Patris sapientia et humanarum mentium artifex, id olim fecit, et alios exemplo suo, ut sic facerent, instituit. Sed lege quæ sequuntur.

VERS. 10. — IN DIE ILLA RADIX JESSE, etc. Postquàm lux Evangelii gentes illustraverit, quid putas futurum nisi, quemadmodum in Evangelio ipse Dominus dixit, *ut exaltatus à terrà omnia trahat ad se?* Ubi enim gentes intellexerunt quanto studio Deus persecutus mundum fuisset, eumque amore hominum confixum intellexerunt, ad eum sese contulerunt. Crux ergo CHRISTI, sive Christus crucifixus, est illa *virga de stirpe Jesse* de qua vers. 1. hujus capituli dictum est; quæ etiã est in *stigma populi*, ut tanquàm ad vexillum invicti imperatoris confluant gentes, ubi intellexerint per crucem de morte et peccato Dominum triumphasse, et damnatum mundi principem; confluant, inquam, ad crucifixum Dominum, ut sub ipso degant, illum consulant, ab eo pendeant. Nam verbum *darasch* constructum cum præpositione *el*, ut hoc loco, peculiari phrasi significat *spe quãdam conceptã conferre se ad aliquem pro consilio seu auxilio*. Vide supra 8, 19, et infra cap. 19. Congruit itaque locus hic cum aliis Scripturæ locis, quibus multitudinem gentium ad Christum congregandam Prophetæ, aliis licet verbis, prædixerunt. Qui, inquam, omnes in prophetiam Jacobi patriarchæ respexerunt Gen. 49: *Et erit ad ipsum aggregatio populorum*. Supra 2, cap. *Confluent ad eum*, etc. Usi sunt autem verbis que motum, et quidem voluntarium, et pronam animi inclinationem notant. Vulg. hanc phrasim per *deprecati* vertit, neque malè, secutus Chaldaicum. Hic quoque vides nomen *schoresch*, quod aliàs *radicem* notat, abusive accipi pro *sacroloquio qui ex radice pullulat*. Jam quòd Vulg. dixit *sepulcrum* nemo miretur. Nam vox Hebræa propriè non solum *quietem* sed etiã *locum quietis*, aut in quo sibi quisquam acquiescit, significat; ego *mansionem* dixi. Nam video vocem non semel significare non unam aliquam domum, sed totas *redes* et quidem amplas, eujusmodi sunt regum palatia; unde pro ipsa *regiã et templo Dei* sæpè accipi videbis; et Psal. 95, *pro totã terrã promissionis*. Libenter ego hic pro *regiã* acciperem. Ecclesia enim Christi plena fuit *gloriã Domini*, critique in pepe-

tuum; et tota ipsa nihil aliud est quàm quaedam *Domini gloria*. Cæterum si mihi liceret omninò aliquid novi afferre, ego *menuchah*, quæ vox hic cum affixo est, non à verbo *mac* deducerem, neque esse idem nomen quòd מנוחה MANOCH, seu מנוחה MENCHAH, ut omnes existimant, atque ut ego ipse quoque interpretatus sum, sed esse illam quam Hebræi à tempore punctationis Bibliorum sic punctarunt, מנחה; cuius origo est, ut jam supra dictum est, à verbo *nacah*; significat autem *donarium* seu *domum quod homini aut Deo honoris causã offertur*, eò quòd sensim et cum pompã quãdam deferatur. *Oblationem Deo factam* significat, Gen. 4; de *donario autem homini facto*, Gen. 52 et 45, et Jud. 4. Ex quibus locis et aliis quamplurimis intelligas consuetum fuisse jam olim deferre regibus ac principibus, illisque quos placere vellent, munera atque donaria. Dicerem ergo hoc loco de his muneribus esse sermonem, nempe quòd gentes, quæ ad Dominum venient, donaria gloriosè afferrent, vel darent Domino gloriam, et Dei magnificentiam atque misericordiam prædicarent cum Paulo, ex Psalmo, *Gentes autem super misericordiã laudate Deum*. Nec me moratur punctatio; nam, ut ipse jam monui, parvi interdum faciendã est. Et in hæc ipsa voce Jer. 51, ubi Vulg. habet *principes prophetiæ*, et Hebræi vertunt *principes quietis*, מנחה, quòd scilicet cum rege quiesceret aut regem recrearet, Chald., Targhum, quasi scriptum esset מנחה, *principes muneris*, id est, *munerum*, dixit, *principes thokerabatha*: quod satis probat Biblia tunc non fuisse punctata, et liberiores fuisse interpretandi rationem.

VERS. 11. — De nominibus istis gentium et regionum vide Gen. 10, et Hieronymum lib. de Questionibus Hebr. De *Assyriã et Egypto* que MISRAIM, et *Ethiopiã* quæ HES dicitur Hebræis, nemo dubitat. *Pathros* (*Phetros*) autem ignotum est (1): crediderim hujus pluralis esse, Gen. 10, 14, *phaterosim*, quos genuit Misraim filius Cham. Fortassè sunt qui Arabiam Petraeam incolerunt, quæ sic dicta est à *Metropoli Petrã*, quæ est in regione Nabathæorum. Vide Strab. lib. 16. *Ælam* Medi sunt et Sogdiani et Bactriani. Per *Sinear* (*Sennar*) autem sunt qui Babyloñios et Chaldaeos intelligunt; nam Gen. 10 dicitur *Babylon et Chalan*, etc., esse in terrã *Sinear*. Sunt et populi ad Orientem qui *Sine* dicuntur, quorum jam meminist Ptolemæus lib. 7, cap. 5. Indis ultra Gangem finitimi, nobis Lusitanis notissimi, quos *Chinas* appellamus. Et fortè totus ille terræ tractus à Mesopotamiã versus Orientem *schinear* dicitur est à *schaar*, *horruit*, insertã literã nun, quòd naturã et moribus horridi sint populi qui terras illas incolunt. *Hamath* (*Emath*), Antiochia, Cilicia, Taurus, Armenia, etc. *Insulae maris*, Græcia, Italia, Hispania, Mauritania, et cæteræ regiones maritimæ ad quas Phœnicæ navigabant; *insulae* passim Scripturæ eas vocant. Hæc carnales Judæi adhuc carnaliter futura expectant;

(1) *Phétros*, canton de l'Égypte. (Bible de Venec.)

nos jam spiritaliter adimpleta esse credimus, et quotidie impleri, quando Dominus filios Dei, qui sunt dispersi, in unum congregat, ut Joannes ait.

VERS. 12. — ET LEVABIT SIGNUM, etc. Hoc versu repetit aliquantò claritùs quod superiori dixerat. Pro *profugis* dixit *expulsos*, ut vim verbi *nadac* exprimerem; et *dispersiones* pro *dispersis*; est enim feminina forma, sed ad sensum parum facit. Dixi quoque *alas*, et Hebraismum retinui, quòd non obscurus esset. Dicitur autem Hebræis à *curvitate*, de volucris, de vestibus, et de cœlis.

VERS. 15. — HOSTES JUDA PERIBUNT. Tumbant Judæi propter regiam Davidis stirpem, et propter templum et cultum; decem autem tribus, etiamsi numero vincerent, invidiã tamen laborabant ob felicitatem regni Jehuda. Fides autem christiana abstulit hæc omnia; in Christo enim Jesu non est distinctio tribuum et regnum, ut neque Judæi et Græci, sed omnes in Christo fratres sumus et filii Dei. Dominus autem discipulos suos et primores illos Ecclesie ex Judæis delegit; et cum plures essent ex Galilæis, non est quod ultra inviderent Judæis; quinimò omnes uno atque eodem spiritu rem christianam auxerunt et regnum Christi propagarunt, ut mox narra.

VERS. 14. — ET VOLABUNT IN HUMEROS, etc. Hæc de conversione gentium per Apostolos intelligenda sunt, quibus cessit Palestina omnis, et regiones illæ ad quas per mare Mediterraneum adiri potest, tota scilicet Europa, et Oriens atque Occidens. Quòd autem hæc spiritaliter, ut dixi, intelligenda sint, probant que sequuntur v. 15 et 16. Nam cum hoc versu dicit quòd Judæi, veluti aves, in terga *Palaestinarum* involarent, subjungenteque *Idumæos, Moabitæ, Ammonitæ, et orientales populos deprædarentur*; quoniam pacto, v. 15 et 16, non victoriam, sed regressum filiorum Israel ex captivitate commemorat? Intelligant ergo Judæi victoriam hanc esse per verbum Dei et prædicationem Evangelii, quã auditã filii Dei, qui erant dispersi, ad Deum Israelis convenerunt, sublato omni impedimento. Neque te conturbent nomina *Assyriorum*, et *fiaminis*, scilicet *Euphratis*, quasi hic de relictu ex Assyriis sit sermo. Nam neque ab Assyriã leguntur rediisse Israelitæ, neque aliter rediituri sunt quàm

CAPUT XII.

1. Et dices in die illã: Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi: conversus est furor tuus, et consolatus es me.

2. Ecce Deus salvator meus: fiducialiter agam, et non timebo, quia fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem.

3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris;

4. Et dicitis in die illã: Confitemini Domino, et invocato nomen ejus: notas facite in populis adinventiones ejus: mementote quoniam excelsum est nomen ejus.

5. Cantate Domino, quoniam magnificò fecit: annuntiate hoc in universã terrã.

modo exposui; sicut neque ex *Ægypto*: neque enim rursus exsiccandum est illud mare, neque rursus suffocandi *Ægyptii*. Quam interpretandi rationem si in Prophetis non adhibeas, apertè judaizare te passim oportebit. *Volabant in humeros*, velocitatem prædicantium significat, insuper et subjectionem crediturum. Cum enim leo aut fera alia trudentia in bovis (si solent) aut alterius animalis scapulis insiliat, sine morã ipsum decerpit; sic Apostolorum discipuli se suaque omnia illorum arbitrio tradebant, et si oportuisset, oculos eruisset libenter, ut loquitur Paulus. *PRÆCEPTUM*. Nomen *mischeloea*, inmissio vel missio est. Passivè videtur accipi, id est, in quos manus suas mittent, ejusdem significationis cum *mischeloea*, de quo supra 7, in *immissionem botis*, etc. OBEDIENTES ERUNT. Sensum expressit; nam nomen *mischemaa* est *auditus, audientia*, deinde et *obediencia*.

VERS. 15. — ET DESOLABIT. Verbum *rom*, *funditus perdere* ut nihil remaneat significat, ut fiebat in anathemate; proinde verbo *anathematizandi* reddere voluit, ut vim exprimerem. *LINGUAM AUTEM MARIS ÆGYPTI*; non dubium quin mare *suph* quod *Rubrum* vocant, appellet: lingue enim similitudinem habet, atque *Ægyptum* ex eã parte terminat. *Per exsiccationem autem maris et fluminis ablationem* impedimentorum omnium intellige. At *flumen ipsium Euphratem* cum Chaldaeo accipio. IN SEPTEN RIVIS, vel in septem rivis, id est, in multiplicibus meatus. Sic enim solent fieri ut vado pertransiri possint flumina. Vel est nomen proprium loci, ad septem rivis, in ipso Euphrate. IN FORTITUDINE. Hæc vox nullibi in Scripturis præterquam hoc loco reperitur; neque unde originem trahat certum est. Quantum certè ex cognatis vocibus colligere possumus, verisimile est *collectionem* significare. Sed sensus idem est; nam *collectio spiritus* ad vim facit. Ego *vehementiam* dixi, nam de Spiritu Domini est sermo, qui impedimenta omnia abstulit: is autem quando in Apostolos descendit, *auditus est sonus tanquam spiritus vehementis*. UT TRANSEANT PER EDEM CALCEATI. Hebraismum mollivit et optimè reddidit *Volgatus*; ego retinui, quia facilis erat, et *calcare faciet* in (vel cum) *calceis*, et est proverbialis forma loquendi.

CHAPITRE XII.

1. En ce jour-là, vous direz: Je vous rends grâces, Seigneur, parce que vous vous êtes mis en colère contre moi, et que, votre fureur s'étant apaisée, vous m'avez consolé.

2. Voici, Dieu est mon sauveur, j'agirai avec confiance, et je ne craindrai point, parce que le Seigneur est ma force et ma gloire, et qu'il est devenu mon salut.

3. Vous puiserez avec joie des eaux des fontaines du Sauveur;

4. Et vous direz en ce jour-là: Chantez les louanges du Seigneur, et invoquez son nom: publiez ses œuvres parmi les peuples; souvenez-vous que son nom est grand.

5. Chantez les louanges du Seigneur, parce qu'il a fait des choses magnifiques; annoncez sa grandeur dans toute la terre.